

Original Research Article

An Analytical Study of the 5 Gati Affecting the Way of Life of Thai People in the Modern Society

การศึกษาเชิงวิเคราะห์คติ 5 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

Phrakhrupalad Thawat Rakkhitasaththo Na Bangchang^{1*},
& Phrarajvinaivajiramedhi²

พระครูปลัด ธวัช รกขิตสทโธ ณ บางช้าง^{1*}, & พระราชวินัยวชิรเมธี²

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Phrakhrupalad Thawat Rakkhitasaththo Na Bangchang*
พระครูปลัด ธวัช รกขิตสทโธ ณ บางช้าง
Graduate School of Vajiranyanavarorasa
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: thawat.rod@mbu.ac.th.com

2. Phrarajvinaivajiramedhi
พระราชวินัยวชิรเมธี
Graduate School of Vajiranyanavarorasa
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: sairung.in@mbu.ac.th

คำสำคัญ :
คติ 5, การดำเนินชีวิต, สังคมไทยในปัจจุบัน

Keywords:
The Five Destinies (Pañcagati), Ways of Life, Contemporary Thai Society

Article history:
Received: 17/05/2026
Revised: 25/06/2026
Accepted: 20/07/2026
Available online: 27/08/2026

How to Cite:
Bangchang, P. & Phrarajvinaivajiramedhi.
(2026). An Analytical Study of the 5 Gati Affecting the Way of Life of Thai People in the Modern Society. *Journal Dhamma for Life*, 32(4), 372-386.

ABSTRACT

This study aimed to: (1) examine the Five Destinations according to Theravada Buddhist principles; (2) investigate the lifestyles of Thai people in contemporary society; and (3) analyze the influence of the Five Destinations on the lifestyles of Thai people in contemporary society. This study employed a qualitative research methodology based on documentary research and in-depth interviews. Primary sources included the Tipitaka, while secondary sources comprised commentaries, academic textbooks, scholarly documents, and relevant research studies. In addition, in-depth interviews were conducted with 12 key informants. The research instruments consisted of a documentary research framework and a semi-structured in-depth interview guide. Data were analyzed using content analysis and inductive analysis, and the findings were presented through descriptive and analytical approaches.

The findings revealed that the Five Destinations constitute a metaphysical framework explaining the systematic relationship between human actions, karmic consequences, and destinations of rebirth. The concept reflects causality, moral justice, and individual responsibility for one's actions and life circumstances. Although Thai society has undergone substantial transformation in response to globalization, the concept of the Five Destinations remains embedded in everyday life through beliefs concerning merit and demerit, mindfulness, non-negligence, and virtuous conduct. It functions as a fundamental value system shaping individual, family, and community life. Furthermore, the Five Destinations serve as a mechanism for establishing moral values and social norms by employing the concepts of

fortunate and unfortunate destinations as frameworks for evaluating human behavior. These principles encourage honesty, compassion, and personal responsibility, thereby contributing to peaceful coexistence and the improvement of quality of life in Thai society.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาคติ 5 ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน และ (3) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของคติ 5 ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบศึกษาเอกสารและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงอุปนัย และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า คติ 5 เป็นกรอบแนวคิดทางอภิปรัชญาที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลแห่งกรรมและภพภูมิอย่างเป็นระบบ สะท้อนหลักความเป็นเหตุเป็นผล ความยุติธรรมทางศีลธรรม และความรับผิดชอบของบุคคลต่อการกระทำของตน แม้สังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงตามบริบทของโลกาภิวัตน์ แต่คติ 5 ยังคงปรากฏผ่านความเชื่อเรื่องบุญ-บาป การไม่ประมาท และการทำความดี โดยทำหน้าที่เป็นฐานคุณค่าที่หล่อหลอมการดำเนินชีวิตทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน นอกจากนี้ คติ 5 ยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการกำหนดค่านิยมและบรรทัดฐานทางศีลธรรม โดยใช้แนวคิดสุคติและทุกคติเป็นกรอบในการประเมินพฤติกรรม ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ความเมตตา และความรับผิดชอบ ซึ่งเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและการยกระดับคุณภาพชีวิตของสังคมไทย

บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมไทยร่วมสมัยเผชิญความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว แม้ความเจริญดังกล่าวเอื้อประโยชน์ด้านความสะดวกสบาย แต่ก็ส่งผลให้คุณค่าทางศีลธรรมและความตระหนักในผลแห่งกรรมลดบทบาทลง ผู้คนจำนวนไม่น้อยมุ่งแสวงหาความสำเร็จเชิงวัตถุจนละเลยกรอบจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเคยเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย ตามแนวคิดทางพุทธปรัชญามองว่าปัญหาดังกล่าวสัมพันธ์กับการไม่ตระหนักถึงหลัก “คติ 5” (pañcagati) ซึ่งเป็นกรอบอธิบายกระบวนการเวียนว่ายตายเกิดตามผลแห่งกรรม ได้แก่ นรก เดรัจฉาน เปตต มนุษย์ และเทวดา (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552; วิมหา (ไทย) 1/40/541) หลักธรรมนี้ยืนยันว่า การกระทำทางกาย วาจา และใจ เป็นปัจจัยกำหนดภพภูมิแห่งการเกิดใหม่ ดังพระพุทธพจน์ในจุฬามวิภังค์สูตรที่ชี้ชัดว่า “ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552; ม.อ. (ไทย) 23/579/251) ตลอดจนหลักธรรมในธรรมบทที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมี

ใจเป็นใหญ่” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552; ชุ.ธ. (ไทย) 40/12/137) ซึ่งสะท้อนบทบาทของจิตในฐานะต้นเหตุแห่งพฤติกรรมและผลกรรม การลดความสำคัญของความเชื่อในคติ 5 ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและคุณภาพสังคมทั้งในรูปของการเสื่อมถอยทางจริยธรรม การเบียดเบียน และความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ทั้งที่พระพุทธศาสนายกย่องการเกิดเป็นมนุษย์ว่าเป็นโอกาสอันประเสริฐในการพัฒนาตนเอง หากมนุษย์ไม่ใช้โอกาสนี้อย่างถูกต้อง ย่อมมีความเสี่ยงต่อการตกไปสู่ทุกข์ ดังที่พระพุทธพจน์ในลักษณะสังยุตพรรณาถึงทุกข์ของเปรตไว้อย่างชัดเจน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552; ส.นิ. (ไทย) 26/636-638/701)

ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่อง คติ 5 จึงมิใช่เพียงการอธิบายเชิงอภิปราย แต่เป็นกรอบจริยธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์และสังคม งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์หลักคติ 5 ในฐานะแนวคิดเชิงพุทธที่ช่วยส่งเสริมการตระหนักรู้ในผลแห่งกรรม และชี้แนวทางการดำเนินชีวิตด้วยศรัทธา ศีล สมาธิ และปัญญา อันนำไปสู่ความสงบสุขทั้งในระดับปัจเจกและสังคมโดยรวม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งวิเคราะห์แนวคิด “คติ 5” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ นรก ติรัจฉาน เปรต มนุษย์ และเทวดา ซึ่งสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด แนวคิดดังกล่าวมิได้มีความหมายเพียงการจำแนกภพภูมิที่สัตว์จะไปเกิดหลังความตายเท่านั้น แต่ยังสะท้อนหลักความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ เจตนา และผลแห่งการกระทำ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ กล่าวคือ บุคคลย่อมได้รับผลที่สอดคล้องกับกรรมที่ตนได้กระทำไว้ ทั้งกรรมที่เป็นกุศลและอกุศล แนวคิดนี้จึงทำหน้าที่เป็นกรอบอธิบายความแตกต่างของชีวิต ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการสร้างความตระหนักต่อคุณค่าของการประพฤติปฏิบัติในปัจจุบัน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552; สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545; พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวโร, 2534)

ในคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่องภพภูมิได้รับการอธิบายควบคู่กับหลักกรรมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะ “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับสถานะของสัตว์ในภูมิต่าง ๆ และเชื่อมโยงสภาพชีวิตกับผลแห่งกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีต การนำเสนอเช่นนี้ทำให้เห็นว่าการเกิดในภพภูมิใดมิใช่เรื่องที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุ แต่มีเงื่อนไขจากการกระทำและเจตนาของบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญ ขณะเดียวกัน พระมหาธมมธโร (2547) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการตายและการเกิด ซึ่งช่วยให้เข้าใจว่าความตายมิใช่จุดสิ้นสุดของกระบวนการดำรงอยู่ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา หากเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเกิดขึ้นและดับไปตามเหตุปัจจัย ส่วนวศิน อินทสระ (2555) ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างความดีกับคุณภาพของชีวิต สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องกรรมและผลหลังความตายสามารถมีบทบาทต่อการประเมินคุณค่าของการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาในมิติของพุทธจริยศาสตร์ คติ 5 สามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมหลายประการ โดยเฉพาะศีล 5 และกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานสำหรับการควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ นอกจากนี้

หลักทิริ-โอดตปเปยังมีบทบาทในการสร้างความรู้สึกละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว ขณะที่สติช่วยให้บุคคลรู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และแรงจูงใจของตนเอง ส่วนความไม่ประมาทช่วยส่งเสริมให้บุคคลพิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นก่อนตัดสินใจกระทำการใด ดังนั้น คติ 5 จึงอาจทำหน้าที่เป็นกรอบทางความคิดที่สนับสนุนการพัฒนาจริยธรรม โดยทำให้บุคคลมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำในปัจจุบันกับผลที่จะตามมาในอนาคต

อย่างไรก็ตาม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคติ 5 กับการดำเนินชีวิตไม่ควรตีความในลักษณะที่ว่าความเชื่อเรื่องภพภูมิเป็นสาเหตุโดยตรงของพฤติกรรมทุกประการ แต่ควรพิจารณาผ่านกระบวนการภายในของบุคคล ได้แก่ การรับรู้ความหมายของกรรม การตีความผลของกรรม การเกิดความตระหนักรู้ทางจริยธรรม และการนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ประกอบการตัดสินใจ เมื่อบุคคลเชื่อว่าการกระทำมีผลต่อตนเอง ความเชื่อนั้นอาจกระตุ้นให้เกิดการยับยั้งพฤติกรรมที่เห็นว่าเป็นอกุศล และส่งเสริมการกระทำที่เห็นว่าเป็นกุศล กระบวนการดังกล่าวจึงสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนากับการกำกับตนเองมากกว่าความสัมพันธ์แบบเหตุและผลโดยตรง

สำหรับบริบทสังคมไทยร่วมสมัย การดำเนินชีวิตของประชาชนมีความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน การบริโภค การใช้เทคโนโลยี การรับข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น การนำหลักพุทธธรรมมาใช้จึงจำเป็นต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับบริบทของชีวิตจริง งานของ สมฤดี จันทรวงศ์ (2563) และอัจฉรา ไชยราช (2567) สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการดำเนินชีวิตของประชาชนในบริบทปัจจุบัน โดยเน้นการนำหลักธรรมไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

ในแง่นี้ คติ 5 สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางความคิดที่ช่วยให้บุคคลตระหนักถึงผลของการกระทำ และนำไปสู่การพิจารณาความเหมาะสมของพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ในการประกอบอาชีพ บุคคลอาจนำหลักกรรมมาใช้เป็นแนวทางในการหลีกเลี่ยงการทุจริตหรือการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม อาจส่งเสริมการพูดจาสุภาพ การเคารพสิทธิของผู้อื่น และการลดความขัดแย้ง ส่วนในด้านการบริโภคและการใช้ทรัพยากร อาจช่วยให้บุคคลพิจารณาผลกระทบของการกระทำที่มีต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวม

นอกจากนี้ แนวคิดคติ 5 ยังสามารถนำมาพิจารณาในฐานะเครื่องมือในการสร้างความรับผิดชอบต่องานตัวเอง กล่าวคือ เมื่อบุคคลตระหนักว่าการกระทำของตนเองมีผลตามเหตุปัจจัย ย่อมมีแนวโน้มที่จะพิจารณาการตัดสินใจอย่างรอบคอบมากขึ้น การตระหนักเช่นนี้สอดคล้องกับหลักความไม่ประมาท ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงการระมัดระวังอันตรายเท่านั้น แต่หมายถึงการดำรงชีวิตด้วยความรู้ตัวและไม่ปล่อยให้ตนเองดำเนินไปตามความโลภ ความโกรธ และความหลงโดยปราศจากการควบคุม การประยุกต์แนวคิดคติ 5 จึงสามารถขยายจากความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายไปสู่การสร้างจริยธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันได้

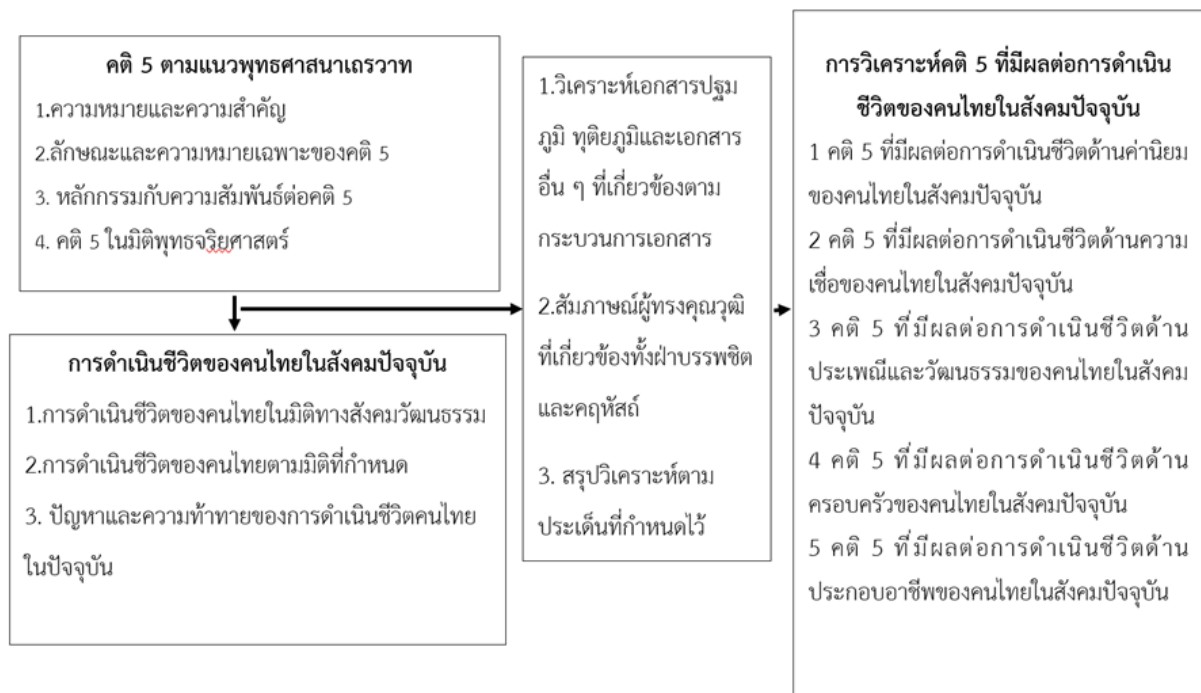
ทั้งนี้ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญต่อระดับอิทธิพลของคติ 5 ที่มีต่อบุคคล เพราะความเชื่อทางศาสนาไม่ได้ดำรงอยู่โดยแยกขาดจากครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา สื่อ และสภาพแวดล้อมทางสังคม บุคคลที่ได้รับการปลูกฝังหลักธรรมอย่างต่อเนื่องอาจมีความเข้าใจเรื่องกรรมและผลของกรรมแตกต่างจากบุคคลที่รับรู้แนวคิดดังกล่าวเพียงในระดับความเชื่อหรือประเพณี ดังนั้น การศึกษาคติ 5 ในสังคมไทยจึงควรให้ความสำคัญกับกระบวนการถ่ายทอด การตีความ และการประยุกต์ใช้ มากกว่าการพิจารณาเฉพาะเนื้อหาของความเชื่อ

จากการสังเคราะห์เอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิดว่า คติ 5 การรับรู้เรื่องกรรมและผลของกรรม การตระหนักรู้ทางจริยธรรม การตัดสินใจและกำกับพฤติกรรม การดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน โดยมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเงื่อนไขแวดล้อมที่อาจส่งเสริมหรือจำกัดอิทธิพลของแนวคิดดังกล่าว กรอบแนวคิดนี้ช่วยให้การศึกษามองเห็นความสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับความเชื่อไปจนถึงระดับพฤติกรรมอย่างเป็นลำดับ และเปิดโอกาสให้วิเคราะห์ได้ว่าคติ 5 ยังคงมีความหมายต่อการสร้างจิตสำนึกทางจริยธรรมและการดำเนินชีวิตของคนไทยร่วมสมัยอย่างไร ตลอดจนสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่เน้น หลักกรรมและสังสารวัฏ ซึ่งช่วยให้บุคคลเข้าใจผลของการกระทำ มีความรับผิดชอบต่อชีวิต และดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท (พระมหารบ ธมมธโร, 2547; พระมหาสมพงษ์ สุขุมโล, 2538) ขณะเดียวกัน หลักพุทธจริยศาสตร์ เป็นแนวทางส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ดีงาม มีคุณธรรม ความสุข และความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม (อัจฉรา ไชยราช, 2567) จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปประเด็นที่สัมพันธ์กับงานวิจัยนี้ได้ 2 ประเด็น คือ คติเรื่องกรรมและสังสารวัฏ ช่วยให้นักศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตระหนักถึงผลของการกระทำทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทและมุ่งพัฒนาตนเพื่อพ้นจากวัฏสงสาร การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เช่น เบญจธรรมและพรวาจาธรรม ช่วยพัฒนาคุณธรรม สติปัญญา การควบคุมตนเอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข อันเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีงามและมีคุณค่า

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติ 5 ตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน
3. เพื่อวิเคราะห์คติ 5 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

ระเบียบวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คติ 5 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาคติ 5 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท วิเคราะห์ความหมายและสาระสำคัญ ตลอดจนวิเคราะห์ความเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศีลภาคคติ 5 จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์พิเศษ และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ความหมาย หลักการ และความสำคัญของคติ 5 รวมทั้งความเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตของคนไทยใน 5 ด้าน ได้แก่ ค่านิยม 2) ความเชื่อ 3) ประเพณีและวัฒนธรรม 4) ครอบครัว และ 5) การประกอบอาชีพ

2. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูป/คน คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 4 รูป/คน ได้แก่

นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา

นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้มีประสบการณ์ด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured In-depth Interview) ซึ่งพัฒนาจากวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด และการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมประเด็นความหมายของคติ 5 ความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต และผลที่ปรากฏใน 5 ด้าน ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม ครอบครัว และการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความสอดคล้องและความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้

วิธีดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิจากอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์พิเศษ ตำราหนังสือ งานวิจัย และบทความวิชาการ เพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคติ 5 และการดำเนินชีวิต

ขั้นที่ 2 สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูป/คน ตามแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และจัดทำบันทึกข้อมูลภาคสนาม

ขั้นที่ 3 นำข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบ และสังเคราะห์ตามประเด็นการวิจัย 5 ด้าน เพื่ออธิบายความเชื่อมโยงระหว่างคติ 5 กับการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และ การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) โดยดำเนินการตั้งแต่การจัดระบบข้อมูล การกำหนดรหัสข้อมูล การจัดหมวดหมู่ การสังเคราะห์ประเด็นหลัก และการตีความข้อมูล จากนั้นเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เพื่อค้นหาความสอดคล้องและความแตกต่าง และสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบตามกรอบการวิจัย 5 ด้าน

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธี การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งเอกสาร ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และข้อมูลจากวิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน รวมทั้งตรวจสอบความสอดคล้องของการตีความกับข้อมูลต้นฉบับและให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาข้อค้นพบที่สำคัญ

ผลการวิจัย

ในการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญของคดี 5 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันที่ส่งผลต่อการสร้างเงื่อนไขในการปฏิบัติตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้ผู้วิจัยพบว่า

คดี 5 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยเรื่องคดี 5 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า คดี 5 เป็นรูปแบบคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับการเวียนว่ายตายเกิดอย่างเป็นระบบ ดังพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “กรรมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต” ส.ส. (ไทย) 15/27/112) และ “บุคคลทำกรรมดีหรือชั่วย่อมเข้าถึงสุคติหรือทุคติ” อ.ป.ญจก. (ไทย) 22/152/234) ตลอดจนเน้นว่าเจตนาเป็นหัวใจของกรรม ส่วนอรรถกถาและฎีกาขยายความไปสู่มิติทางจิตวิทยา โดยเฉพาะบทบาทของจิตและการกำหนดคดี ทำให้คดี 5 เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกับสภาพจิตอย่างต่อเนื่อง มิใช่เพียงผลหลังความตาย ส.ส.อ. 1/311/422) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2545, 112–118) อธิบายว่าหลักกรรมและคดีเป็นกฎเหตุปัจจัยทางศีลธรรมที่ทำให้มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ชี้ว่าคดีทำหน้าที่เป็นกรอบคุณค่าที่กำกับพฤติกรรมในชีวิตปัจจุบัน มิใช่เพียงความเชื่อเรื่องโลกหน้า นอกจากนี้ พบว่าแนวคิดคดี 5 ได้ฝังรากในวัฒนธรรมไทย ผ่านวรรณกรรมและประเพณี เช่น ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งใช้แนวคิดเรื่องสุคติ ทุคติเป็นเครื่องปลูกฝังศีลธรรม (ไตรภูมิพระร่วง, 2544, 56–60)

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยในเรื่องของคติ 5 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า คติ 5 เป็นกรอบคำสอนที่เชื่อมโยงกรรม จิต และภพภูมิอย่างเป็นระบบ มีมิติทั้งเชิงอภิปราย จริยศาสตร์ และวัฒนธรรม และยังคงมีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างคุณค่าของสังคมไทยในปัจจุบัน

การดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับหลักกรรมและคติ 5 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบกำหนดพฤติกรรมและทิศทางชีวิตของบุคคล ดังพระพุทธพจน์ตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน” และบุคคลทำกรรมดีหรือชั่วย่อมเข้าถึงสุคติหรือทุคติ อภ.ปญจก. (ไทย) 22/152/234) แสดงให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตตั้งอยู่บนเหตุและผลทางศีลธรรม มิใช่เป็นไปโดยปราศจากหลักเกณฑ์ การจัดวางชีวิตให้ตั้งมั่นอยู่บนความประพฤติที่ถูกต้อง ความตั้งมั่นของจิต และความเข้าใจตามความเป็นจริง ถูกเสนอว่าเป็นกระบวนการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ปยุตฺโต, 2564, 112–118) ขณะเดียวกัน ความเชื่อในบุญบาปและผลแห่งกรรมทำให้มนุษย์ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และกำหนดทิศทางชีวิตอย่างมีเป้าหมายและคุณค่า (วศิน อินทสระ, 2555, 45–47) อย่างไรก็ตาม กระแสโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยมได้ก่อให้เกิดแรงกดดันต่อระบบคุณค่าดั้งเดิม หากขาดการยึดโยงกับหลักธรรม ย่อมเกิดความไม่สมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางวัตถุกับความมั่นคงทางจิตใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, ป.อ. ปยุตฺโต, 2545, 87–89) ดังนั้น การดำเนินชีวิตของคนไทยมีลักษณะผสมผสานระหว่างบริบทในสังคมปัจจุบันกับรากฐานพุทธศาสนา โดยมีคติ 5 ยังคงเป็นรูปแบบในทางคุณธรรมที่หล่อหลอมค่านิยม ความเชื่อ ครอบครัวยุคใหม่ วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อความมั่นคงของสังคมไทยปัจจุบัน

วิเคราะห์คติ 5 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

การวิเคราะห์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งกล่าวอธิบายได้ดังนี้

1. ด้านค่านิยมของคนไทยในสังคมปัจจุบัน แนวคิดคติ 5 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตด้านค่านิยมของคนไทยในสังคมปัจจุบันยังช่วยปรับทัศนคติให้บุคคลตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท และมุ่งพัฒนาตนในระยะยาว พร้อมทั้งส่งเสริมความเกื้อกูลและความสามัคคีในสังคม แม้รูปแบบการทำบุญและการช่วยเหลือจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่แก่นความเชื่อในการทำความดียังคงเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ ดังนั้น หลักคติดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมค่านิยมร่วมสมัยของสังคมไทยให้ยึดมั่นในความดีงาม ความเอื้อเฟื้อ และความรับผิดชอบต่อชีวิตอย่างต่อเนื่อง
2. ด้านความเชื่อของคนไทยในสังคมปัจจุบัน คติ 5 มีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างความเชื่อของคนไทยในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะความเข้าใจเรื่องบุญ-บาปที่เชื่อมโยงการกระทำกับผลแห่งชีวิตอย่างเป็นระบบ ความเชื่อดังกล่าวมิได้ตั้งอยู่บนความมกมาย หากเป็นกฎแห่งเหตุและผลทางศีลธรรมที่กำกับการดำเนินชีวิตของ

บุคคลและสังคม พร้อมทั้งยกระดับศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เป็นศรัทธาที่มีความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติจริง การทำบุญ การรักษาศีล และการพัฒนาจิตใจจึงมิใช่เพียงพิธีกรรม แต่เป็นกระบวนการสร้างคุณค่าและความมั่นคงทางจิตใจในชีวิตประจำวัน แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ความเชื่อในคติ 5 ยังคงปรับตัวและดำรงบทบาทเป็นรากฐานสำคัญของศรัทธาและความหมายของชีวิตในสังคมไทยในปัจจุบัน

3. ด้านประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทยในสังคมปัจจุบัน คติ 5 เป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้เชื่อมโยงกับหลักกรรมและผลแห่งสุคติ-ทุกคติ ทำให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางสังคม แต่เป็นกระบวนการสั่งสมบุญกุศลและปลูกฝังศีลธรรมในชีวิตประจำวัน ประเพณีไทยจึงทำหน้าที่ถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนาและความรับผิดชอบต่อการกระทำจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการมีส่วนร่วมของครอบครัว วัด และชุมชน ความเข้าใจดังกล่าวยังปรับทัศนคติของคนไทยให้เห็นคุณค่าของการสืบสานวัฒนธรรมในฐานะเครื่องหล่อหลอมความดีงาม ความสามัคคี และอัตลักษณ์ของสังคม แม้รูปแบบของประเพณีจะปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและเทคโนโลยี แต่สาระสำคัญเรื่องการทำบุญ การช่วยเหลือเกื้อกูล และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมยังคงดำรงอยู่อย่างมั่นคง ส่งผลให้วัฒนธรรม

4. ด้านครอบครัวของคนไทยในสังคมปัจจุบัน คติ 5 ทำหน้าที่เป็นกรอบศีลธรรมที่กำกับความสัมพันธ์ในครอบครัวไทย โดยเชื่อมโยงการกระทำของสมาชิกกับผลแห่งความเจริญและความเสื่อมตามหลักกรรม ทำให้ความสัมพันธ์มิได้ตั้งอยู่เพียงบนสายใยทางสายเลือด แต่ตั้งอยู่บนความรับผิดชอบ ความเมตตา และการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้วางกรอบบทบาทของพ่อแม่และบุตรให้ดูแลกันด้วยความเอื้ออาทรและคุณธรรม ส่งผลให้เกิดค่านิยมเรื่องความกตัญญู การเสียสละ และการให้อภัยในชีวิตครอบครัว ความเชื่อในสุคติและทุกติช่วยลดความขัดแย้งและความรุนแรงภายในครอบครัว โดยกระตุ้นให้สมาชิกใช้สติและเหตุผลในการแก้ไขปัญหาแทนอารมณ์ ความสัมพันธ์จึงมีความยืดหยุ่นและอบอุ่นมากขึ้น แม้ต้องเผชิญกับแรงกดดันของสังคมร่วมสมัย กิจกรรมทางศาสนาที่ทำร่วมกันยังเสริมสร้างความผูกพันและจิตสำนึกร่วมในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ดังนั้น คติ 5 เป็นพลังสำคัญที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ในครอบครัวไทยให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม ความเมตตา และความรับผิดชอบต่อกัน ทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ด้วยความมั่นคงและความสงบสุข แม้บริบทสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

5. ด้านประกอบอาชีพของคนไทยในสังคมปัจจุบัน คติ 5 ทำหน้าที่เป็นกรอบความคิดทางศีลธรรมที่เชื่อมโยงการประกอบอาชีพของคนไทยเข้ากับผลแห่งกรรม ทำให้การทำงานมิได้ถูกมองเพียงเป็นกิจกรรมเพื่อเลี้ยงชีพ หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความเจริญหรือความเสื่อมของชีวิตอย่างเป็นระบบ อาชีพสุจริตที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นถูกยกย่องว่าเป็นเหตุแห่งความสุขและความมั่นคง ขณะที่การแสวงหาผลประโยชน์ด้วยวิธีผิดศีลธรรมถูกมองว่าเป็นเหตุแห่งความทุกข์และทุกติ ความเชื่อดังกล่าวยังปรับทัศนคติของคนทำงานให้ยึดถือความเพียร ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบต่อเป็นคุณค่าหลัก ผู้คนจำนวนมากยอมอดทนต่ออุปสรรคและมุ่งพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมองว่าความลำบากเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเหตุแห่งความเจริญในอนาคต ทัศนคติเช่นนี้ช่วยลดแนวโน้มของการทุจริตและการแสวงหาความสำเร็จทางลัด ผลกระทบที่เกิดขึ้นในเชิงรูปธรรมสะท้อนผ่านวัฒนธรรมการทำงานของคนไทยที่ยังให้คุณค่ากับความสุจริต ความไว้วางใจ และความอดทน

ความเชื่อในผลแห่งกรรมมีส่วนเสริมสร้างมาตรฐานทางศีลธรรมในโลกการทำงาน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และองค์กร ทำให้การประกอบอาชีพดำเนินไปภายใต้กรอบคุณธรรม แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามแรงกดดันทางเศรษฐกิจและการแข่งขันก็ตาม

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คติ 5 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน” ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ซึ่งผลการวิจัยทำให้ทราบถึงประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

คติ 5 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า คติ 5 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ นรก เปต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ และเทวดา ในฐานะกรอบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับการเวียนว่ายตายเกิด มิได้มีความหมายเฉพาะในเชิงจักรวาลวิทยาหรือการอธิบายภพภูมิหลังความตายเท่านั้น แต่ยังมีนัยสำคัญในเชิงจริยธรรม เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวเชื่อมโยงพฤติกรรมของบุคคลในปัจจุบันเข้ากับผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ ทั้งในระดับชีวิตปัจจุบันและตามคติการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้น คติ 5 จึงสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางความคิดที่กระตุ้นให้บุคคลตระหนักถึงผลของการกระทำและกำกับตนเองให้อยู่ภายใต้กรอบของศีลธรรม ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาบ ฐมธโร (หิรัญชาติ) (2547, 87–92) เรื่อง “มโนทัศน์เรื่องการตายและเกิด” ซึ่งพบว่า หลักกรรมและสังสารวัฏเป็นแนวคิดสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจความหมายของชีวิตและการตาย และเป็นพื้นฐานในการวางกรอบทางศีลธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต โดยการตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเกิด การตาย และผลแห่งกรรม มีส่วนส่งเสริมให้บุคคลเกิดความมุ่งหมายในการพัฒนาตนเองและประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของคุณธรรม เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า คติ 5 มีสถานะเป็นมากกว่าความเชื่อเกี่ยวกับโลกหลังความตาย เพราะเป็นระบบความคิดที่ทำให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างพฤติกรรมกับผลที่ตามมา กล่าวอีกนัยหนึ่ง คติ 5 ทำหน้าที่เปลี่ยนแนวคิดเรื่องกรรมและสังสารวัฏจากหลักธรรมเชิงนามธรรมให้กลายเป็นกรอบสำหรับการประเมินและกำกับพฤติกรรมของบุคคลในชีวิตประจำวัน ข้อค้นพบนี้จึงชี้ให้เห็นว่า ในบริบทพระพุทธศาสนาเถรวาท คติ 5 มีความสำคัญทั้งในมิติของการอธิบายสถานะการดำรงอยู่ของมนุษย์และในมิติของการสร้างแรงจูงใจทางจริยธรรม โดยเฉพาะการส่งเสริมให้บุคคลตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน

การดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า แม้สังคมไทยในปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และค่านิยมบริโภคนิยม ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และวิถีคิดของคน

ไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง แต่หลักคิดที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนายังคงปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตและระบบคุณค่าของคนไทย โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับบุญ-บาป ความดี-ความชั่ว ผลของการกระทำ และความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่นและสังคม ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ (สมฤดี จันทรวงศ์ 2563, 134-140) เรื่อง “การดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท” ซึ่งพบว่า การดำเนินชีวิตที่นำหลักธรรมมาเป็นแนวทางสามารถช่วยให้บุคคลตระหนักถึงบทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง ขณะเดียวกัน การดำเนินชีวิตโดยปราศจากหลักยึดเหนี่ยวทางศีลธรรมอาจนำไปสู่ความเสื่อมทางคุณค่าและความสัมพันธ์ทางสังคม เมื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยครั้งนี้ พบประเด็นสำคัญว่า การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการดำเนินชีวิตมิได้หมายความว่าระบบคุณค่าทางพุทธศาสนาจะสูญหายไป หากแต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมร่วมสมัย กล่าวคือ แม้บริบทของการดำเนินชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไป แต่แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการทำความดี การหลีกเลี่ยงการเบียดเบียน การรับผิดชอบต่อภาระกิจ และการคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรม ยังคงทำหน้าที่เป็นกรอบทางคุณธรรมในสังคมไทย ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมิได้ดำรงอยู่เฉพาะในพื้นที่ของศาสนพิธีหรือความเชื่อแบบดั้งเดิม แต่ยังแทรกอยู่ในระบบคุณค่าและการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในระดับบุคคลและครอบครัว ดังนั้น การศึกษาคติ 5 จึงช่วยให้เห็นพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่าง ความเชื่อทางศาสนา คุณค่าทางศีลธรรม และวิถีชีวิตของคนไทยในบริบทสังคมร่วมสมัย ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

วิเคราะห์คติ 5 ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน

ผลการวิเคราะห์พบว่า คติ 5 มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของคนไทยในอย่างน้อย 5 มิติ ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี ครอบครัวยุค และการประกอบอาชีพ โดยคติ 5 ทำหน้าที่เป็นกรอบความคิดที่เชื่อมโยงการกระทำของบุคคลเข้ากับผลของการกระทำ และก่อให้เกิดแรงจูงใจในการควบคุมตนเองให้ประพฤติอยู่ในกรอบของศีลธรรม ผลดังกล่าวสะท้อนว่า ความเชื่อเกี่ยวกับกรรมและคติภพภูมิสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีส่วนกำกับพฤติกรรมของบุคคล แม้บุคคลจะมีได้แสดงออกผ่านรูปแบบทางศาสนาโดยตรงก็ตาม ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวิโส (ดอกกรั) 2534, 156-162) เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน” ซึ่งพบว่า แนวคิดเรื่องกรรมและสังสารวัฏมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้บุคคลตระหนักถึงผลของการกระทำและมุ่งประพฤติสุจริตทั้งทางกาย วาจา และใจ เมื่อพิจารณาผลการวิจัยครั้งนี้ร่วมกับข้อค้นพบดังกล่าว สามารถอธิบายได้ว่า คติ 5 ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทางศาสนากับพฤติกรรมทางสังคม กล่าวคือ เมื่อบุคคลเชื่อว่าการกระทำมีผลต่อภพภูมิและความเป็นอยู่ของตน ความเชื่อนั้นย่อมมีศักยภาพในการสร้างแรงจูงใจให้บุคคลเลือกกระทำสิ่งที่ตนเห็นว่าเป็นความดีและหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ คติ 5 จึงมิได้มีบทบาทเฉพาะในการอธิบายจุดหมายหรือปลายทางของชีวิต แต่ยังมีบทบาทในการสร้างกระบวนการกำกับตนเองและ

การควบคุมพฤติกรรมในระดับบุคคล นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่พบอิทธิพลของคติ 5 ในมิติของค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี ครอบครัวยุค และการประกอบอาชีพ ยังสะท้อนให้เห็นว่า อิทธิพลของคติ 5 มีลักษณะเป็นองค์รวมและฝังตัวอยู่ในโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมไทย กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องผลของการกระทำไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการตัดสินใจส่วนบุคคล แต่สามารถถ่ายทอดผ่านครอบครัว ประเพณี และแบบแผนการอยู่ร่วมกันในสังคม ตลอดจนมีส่วนกำหนดทัศนคติต่อการประกอบอาชีพ เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้น ข้อค้นพบสำคัญของการวิจัยครั้งนี้จึงอยู่ที่การทำให้เห็นว่า คติ 5 สามารถทำหน้าที่เป็นทุนทางจริยธรรมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมสมัย แม้บริบททางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่หลักคิดเรื่องเหตุและผลของการกระทำยังคงสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบในการกำกับพฤติกรรมและสร้างความตระหนักรู้ด้านคุณธรรมได้ โดยเฉพาะในประเด็นความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การเคารพผู้อื่น และการไม่เบียดเบียน

แผนภาพที่ 2 ผลการวิจัย

สรุป

ผลการศึกษาสรุปได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการ ดังนี้ ประการแรก คติ 5 ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำ ผลแห่งกรรม และภพภูมิ โดยมีสுகติและทุกติเป็นกรอบในการอธิบายผลของการกระทำ อันสะท้อนหลักเหตุและผล ความรับผิดชอบทางศีลธรรม และการกำกับตนเองให้ละเว้นความชั่วและประกอบความดี ประการที่สอง การดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน แม้ได้รับอิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับคติ 5 ยังคงปรากฏผ่านความเชื่อเรื่องบุญ-บาป กรรม การทำความดี การละเว้นความชั่ว และการไม่ประมาท ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน โดยมีการปรับความหมายให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย ประการที่สาม อิทธิพลของคติ 5 ต่อการดำเนินชีวิต พบว่า คติ 5 ทำหน้าที่เป็นกรอบคุณค่าและกลไกทางศีลธรรมในการกำกับความคิด การตัดสินใจ และพฤติกรรม ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ความเมตตา ความรับผิดชอบ และการไม่เบียดเบียน อันเอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

โดยสรุป คติ 5 มีความสำคัญทั้งในฐานะกรอบอธิบายเชิงอภิปรายและกรอบจริยศาสตร์ที่เชื่อมโยงความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตจริง ข้อค้นพบนี้มีประโยชน์เชิงวิชาการในการขยายความเข้าใจบทบาทของพุทธจริยศาสตร์ต่อค่านิยมและพฤติกรรมของคนไทย และเป็นฐานสำหรับการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

หน่วยงานด้านการศึกษาและพระพุทธศาสนาควรนำสาระสำคัญของคติ 5 มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเน้นการอธิบายหลักกรรมในมิติของเหตุและผลและการพัฒนาพฤติกรรม มากกว่าการเน้นเพียงความเชื่อเรื่องผลของกรรม ทั้งนี้ ควรออกแบบกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดการนำไปใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงประจักษ์ ควรเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในเขตเมืองและชนบท เพื่อสำรวจว่าคติ 5 ยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและค่านิยมของคนไทยมากน้อยเพียงใด และแตกต่างกันในแต่ละบริบทอย่างไร

2. การศึกษาเปรียบเทียบ คือ ควรเปรียบเทียบการตีความและบทบาทของคติ 5 ระหว่างสังคมไทยกับประเทศพุทธศาสนาอื่น เช่น เมียนมา ลาว กัมพูชา หรือศรีลังกา เพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างที่สะท้อนบริบททางวัฒนธรรมและสังคม

3. การวิจัยเชิงสหวิทยาการ ควรเชื่อมโยงคติ 5 กับศาสตร์อื่น เช่น จิตวิทยา การศึกษา เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยา เพื่อให้เข้าใจผลกระทบที่ครอบคลุมต่อทั้งปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคมโดยรวม

4. การวิจัยเชิงอนาคต (Foresight Research) ควรศึกษาบทบาทของคติ 5 ในบริบทโลกดิจิทัลและโลกาภิวัตน์ เพื่อสำรวจว่าคติ 5 จะปรับตัวอย่างไรให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตยุคใหม่ และยังคงมีพลังในการสร้างจิตสำนึกด้านศีลธรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ไตรภูมิพระร่วง. (2544). *ไตรภูมิพระร่วง*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวิโส (ดอกกรัก). (2534). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบ ธมมธโร (หิรัญชาติ). (2547). *มนทัศน์เรื่องการตายและเกิด (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมพงษ์ สุขุมโล (สิงห์สุพรรณ). (2538). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังสารวัฏในพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย*.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). *พระไตรปิฎก ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วสิน อินทสระ. (2555). *ความดีและอานุภาพแห่งความดี*. กรุงเทพฯ: ธรรมดา.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (พิมพ์ครั้งที่ 56)*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

สมฤดี จันทะกล้า. (2563). *การดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท (วิทยานิพนธ์)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อัจฉรา ไชยราช. (2567). *บูรณาการการดำเนินชีวิตที่อิงตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของประชาชนจังหวัดร้อยเอ็ด (วิทยานิพนธ์)*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.